

Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych
w Polsce

Zatwierdzam

.....
Minister Rozwoju Regionalnego
Elżbieta Bieńkowska

Spis treści

1.	Wprowadzenie	3
2.	Cele zastosowania ZIT w Polsce	4
3.	Obszar realizacji ZIT w Polsce	4
4.	Zakres tematyczny ZIT.....	5
5.	Warunki realizacji ZIT.....	8
5.1.	Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa	8
5.2.	Strategia ZIT	10
5.3.	Strategia ZIT a Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego oraz plany gospodarki niskoemisyjnej.....	16
6.	System realizacji ZIT	17
6.1.	Architektura ZIT w ramach programu operacyjnego.....	17
6.2.	Delegacja zadań	18
6.3.	Wsparcie instytucjonalne jednostek zaangażowanych we wdrażanie ZIT	18
6.4.	Ramy finansowe.....	19
7.	Harmonogram dalszych prac	20
	Załącznik nr 1: Zestawienie gmin wchodzących w skład poszczególnych MOF OW	21

1. Wprowadzenie

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) to nowe narzędzie, za pomocą którego realizowane będą strategie terytorialne, przede wszystkim dotyczące zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich (o których mowa w Art. 7 rozporządzenia EFRR). Przy pomocy tego instrumentu, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miejskich obszarów funkcjonalnych mogą realizować zintegrowane przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Niniejszy materiał prezentuje zasady realizacji ZIT w Polsce. ZIT będą realizowane przede wszystkim na **terenie miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie**¹ w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO). Na realizację ZIT na tych obszarach przeznaczona została część rezerwy programowej (ustanowionej na etapie przygotowania Założeń Umowy Partnerstwa) w wysokości 4,5 % funduszy strukturalnych. Warunkiem uruchomienia tej alokacji w ramach RPO jest właściwe przygotowanie się do realizacji ZIT na poziomie regionalnym, zgodnie z opisanymi poniżej zasadami, oraz zaangażowanie na realizację ZIT środków z podstawowej alokacji RPO.

Zapisy sformułowane w dokumencie zostały wypracowane w wyniku szerokich konsultacji z partnerami biorącymi udział w programowaniu polityki spójności na lata 2014-2020 w Polsce, w szczególności reprezentującymi samorządy województw oraz miasta wojewódzkie. Należy jednak zaznaczyć, że mogą one wymagać modyfikacji w związku z ostatecznymi przesądzeniami dotyczącymi pakietu legislacyjnego Unii Europejskiej i Umowy Partnerstwa.

Zgodnie projektem rozporządzenia EFRR podstawowym warunkiem realizacji ZIT jest posiadanie dokumentu strategicznego określającego cele, kierunki rozwoju, zasady współpracy oraz najważniejsze działania i przedsięwzięcia do realizacji wynikające z analizy barier i potencjałów rozwojowych. W związku z funkcjonowaniem w Polsce na poziomie lokalnym wielu różnych dokumentów strategicznych dla realizacji ZIT warunek ten będzie spełniać „Strategia ZIT”. Jej zakres i relację do krajowych dokumentów opisuje *rozdział 5.2.Strategia ZIT*.

Strategia ZIT dla miasta wojewódzkiego i powiązanego z nim obszaru funkcjonalnego (dalej Strategia „ZIT wojewódzkiego”) finansowana jest z RPO (obowiązkowo przez EFRR i EFS). Dodatkowo, projekty wynikające ze Strategii ZIT, o charakterze komplementarnym do tych wspieranych przez RPO w formule ZIT, będą mogły uzyskać wsparcie z programów krajowych, głównie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia. Dofinansowanie projektu komplementarnego, finansowanego z krajowego PO, będzie przedmiotem negocjacji pomiędzy Związkiem ZIT², instytucją zarządzającą regionalnym programem operacyjnym oraz instytucjami zarządzającymi właściwymi programami operacyjnymi.

---

¹ Obszary funkcjonalne miast składają się z różnych jednostek administracyjnych, za które odpowiadają poszczególne samorządy lokalne, czyli gminy (w przypadku miast wojewódzkich są to miasta na prawach powiatu – rdzenie obszarów funkcjonalnych, jak i małe gminy podmiejskie, leżące w jego strefie oddziaływania). Istotą zastosowania ZIT jest wsparcie projektów ważnych z punktu widzenia rozwoju ośrodków miejskich, mających znaczenie dla całego obszaru funkcjonalnego.

² Definicja Związku ZIT znajduje się w rozdziale 5.1 *Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa*

2. Cele zastosowania ZIT w Polsce

Nowe narzędzie wspierające rozwój terytorialny, zaproponowane przez KE, ma z założenia przyczynić się do zwiększenia efektywności realizacji polityki spójności. Celem realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce jest:

- **sprzymianie rozwojowi współpracy i integracji** na obszarach funkcjonalnych największych polskich miast, przede wszystkim tam, gdzie skala problemów związanych z brakiem współpracy i komplementarności działań różnych jednostek administracyjnych jest największa;
- **promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych**;
- **realizacja zintegrowanych projektów** odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i ich obszarów funkcjonalnych;
- **zwiększanie wpływu miast i powiązanych z nimi obszarów funkcjonalnych na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach polityki spójności.**

3. Obszar realizacji ZIT w Polsce

Biorąc pod uwagę cele polityki rozwoju ukierunkowanej terytorialnie sformułowane wobec miast w KSRR 2010-2020 i KPZK 2030 **ZIT będą realizowane na terenie miast wojewódzkich i powiązanych z nimi obszarów funkcjonalnych**, które stanowią jeden z kluczowych obszarów strategicznej interwencji państwa.

W związku z tym, że delimitacja obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich nie została zakończona³ przyjmuje się, że **podstawą do wyznaczania obszaru realizacji „ZIT wojewódzkiego” jest dokument MRR pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich (MOF OW)”**, który przekazany został samorządom województw w lutym 2013 r. (mapy MOF OW wynikające z ww. dokumentu zawiera załącznik 1). Obszar realizacji ZIT jest zatem niezależny od wyników prac nad delimitacją MOF OW oraz ostatecznego zakresu MOF OW wyznaczonego przez samorząd województwa.

Jednocześnie, **w celu realizacji ZIT na terenie miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie, w skład terytoriów objętych „ZIT wojewódzkim” muszą wchodzić: miasto wojewódzkie, wszystkie miasta z rdzenia MOF OW oraz inne gminy obszaru funkcjonalnego – łącznie przynajmniej połowa gmin zilustrowanych na mapach w załączniku 1**, wyznaczonych w oparciu o ww. dokument. Obszar realizacji „ZIT wojewódzkiego” wyznaczany jest uchwałą zarządu województwa, mając na względzie powyższe oraz uzgodnienia z gminami zainteresowanymi współpracą z obszaru MOF OW. JST będące częścią MOF OW, które nie będą zainteresowane przystąpieniem do obszaru realizacji ZIT mogą mieć istotnie utrudniony dostęp do innych trybów udzielania wsparcia w ramach RPO, w obszarach, dla których IZ RPO przewiduje formułę ZIT.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na to, że w przypadku realizacji ZIT, tak jak w przypadku całego procesu programowania, idea prowadzenia działań na obszarach funkcjonalnych (a szczególnie obszarach funkcjonalnych miast) wyraża się tym, że podstawą ubiegania się o wsparcie z funduszy europejskich będzie przede wszystkim współpraca na rzecz rozwiązywania wspólnych problemów, a nie odgórnie wyznaczone granice.

---

³ w MRR trwają prace legislacyjne związane z przygotowaniem ustawy o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw oraz rozporządzenia w sprawie sposobu i warunków wyznaczania granic obszarów funkcjonalnych (będącego aktem wykonawczym do tej ustawy). Zgodnie z prowadzonymi pracami odpowiedzialność za delimitację miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich (MOF OW) w planie zagospodarowania przestrzennego województwa spocznie na samorządzie województwa w oparciu o kryteria, które będą ustalone we wspomnianym rozporządzeniu.

Ze względu na cele realizacji ZIT wojewódzkiego oraz relatywnie ograniczone środki, nie jest zalecane rozszerzanie obszaru jego realizacji poza gminy wskazane w załączniku 1.

W przypadku województwa lubuskiego, ze względu na brak ciągłości przestrzennej pomiędzy obszarami funkcjonalnymi obu ośrodków wojewódzkich, występują dwa obszary funkcjonalne dla obydwu stolic województwa. W związku z tym, dla tego województwa funkcjonować będą dwie Strategie „ZIT wojewódzkiego” oraz dwa Związki ZIT. Alokacja rezerwy programowej przekazanej do RPO na województwo dzielona jest pomiędzy obydwie Strategie „ZIT wojewódzkiego” proporcjonalnie do liczby ludności zamieszkującej dany MOF OW, zgodnie z metodologią MRR.

W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego występuje jeden zwarty obszar funkcjonalny, w skład którego wchodzi zarówno Bydgoszcz, jak i Toruń. W tym województwie zatem funkcjonuje zarówno jedna Strategia „ZIT wojewódzkiego”, jak i jeden Związek ZIT.

W przypadku województwa mazowieckiego, ze względu na rozległy zasięg MOF OW oraz szczególną sytuację wynikającą z przynależności do kategorii regionów lepiej rozwiniętych (ograniczone środki na lata 2014-2020, bardziej rygorystyczne od regionów słabiej rozwiniętych wymogi związane z koncentracją tematyczną itd.), kryterium co najmniej połowy gmin do wyznaczania obszaru realizacji ZIT nie ma zastosowania. Ustalenie obszaru realizacji ZIT w tym województwie, będzie przedmiotem indywidualnych uzgodnień pomiędzy prezydentem miasta (z uwzględnieniem opinii zainteresowanych, JST z MOF OW) i samorządem województwa oraz MRR.

W zależności od decyzji samorządu województwa istnieje możliwość realizacji ZIT w miastach o charakterze regionalnym i subregionalnym i na obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie. W przypadku powyższych miast obszar, na którym realizowany będzie instrument ZIT, uzgadniany będzie wspólnie przez samorząd województwa oraz gminy zainteresowane realizacją ZIT i dokładnie określony w stosownej uchwale zarządu województwa. W tym przypadku obowiązują te same ogólne zasady dotyczące realizacji ZIT określone w niniejszym dokumencie. **Środki na finansowanie ZIT w miastach o charakterze regionalnym i subregionalnym i na obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie pochodzą z podstawowych alokacji poszczególnych RPO.**

Dodatkowo, zgodnie z projektami rozporządzeń KE, ZIT mogą być wdrażane na innych obszarach wymagających zintegrowanego podejścia. Warunkiem jest, aby na wyodrębnionym obszarze była realizowana strategia terytorialna bądź pakt terytorialny, o którym mowa w Art. 99 Rozporządzenia Ogólnego. Decyzja o realizacji ZIT w innych niż miejskie obszarach wymagających zintegrowanego podejścia będzie zależała od decyzji instytucji zarządzających regionalnymi programami operacyjnymi.

4. Zakres tematyczny ZIT

Obecne doświadczenia w zakresie realizacji polityki spójności uwiaryściły potrzebę realizacji interwencji zintegrowanych nie tylko obszarowo, ale także tematycznie, a przede wszystkim zintegrowanych na poziomie działań finansowanych w ramach różnych funduszy. W tym kontekście, istotna jest realizacja przedsięwzięć integrujących działania „twarde” i „miękkie” finansowane zarówno z EFRR, jak i EFS. Stąd też projekty realizowane w ramach ZIT powinny być ze sobą zintegrowane.

Celem realizacji projektów w formule ZIT jest realizacja pakietów różnych tematycznie, ale wzajemnie powiązanych i komplementarnych projektów. Założeniem jest, że władze niższego szczebla niż regionalny, znając dobrze lokalne uwarunkowania, będą potrafiły przygotować projekty, które odpowiadają na ich potrzeby rozwojowe. Przygotowując Strategię ZIT należy unikać sytuacji, w której każda z gmin wchodzących do Związku ZIT, realizuje projekt w danym obszarze tematycznym, który jest zupełnie niepowiązany z innymi projektami realizowanymi przez dany Związek ZIT.

Zintegrowany charakter i komplementarność jest głównym kryterium decydującym o realizacji projektów w formule ZIT!

Powyższe kryterium będzie decydującym w trakcie oceny IZ RPO oraz MRR w zakresie proponowanych w Strategii ZIT kierunków interwencji (działań) i przewidzianych przedsięwzięć do wsparcia z wykorzystaniem polityki spójności. Wybór kierunków interwencji do realizacji w formule ZIT musi przynosić wartość dodaną w postaci strategicznie przemyślanych projektów, realizujących wspólną wizję i cele rozwojowe dla wszystkich jednostek terytorialnych z obszaru realizacji ZIT. Strategia ZIT musi wykazywać, że wybrane kierunki interwencji (działania) RPO będą efektywniej realizowane niż w tradycyjnym systemie wdrażania.

Poniżej przedstawiono możliwy zestaw kierunków interwencji do realizacji w ramach Strategii ZIT:

- **Rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny** – realizacja strategii rozwoju systemu przyjaznego środowisku i niskoemisyjnego transportu publicznego wspólnego dla całego obszaru funkcjonalnego (realizacja projektów dotyczących np. wprowadzenia zintegrowanych kart miejskich, udogodnienia dla podróży multimodalnych i mobilności pracowników (m.in. budowa systemów „parkuj i jedź”, parkingów rowerowych), realizacja innowacyjnych transportowych systemów informacji i zarządzania ruchem, ograniczenie i uspokajanie ruchu samochodowego w centrach miast, budowa ścieżek rowerowych dla celów komunikacyjnych (dojazdy do pracy), rozwój infrastruktury promującej transport ekologiczny) (Cele tematyczne nr 4, 7).

[W przypadku miast wojewódzkich wszystkie działania powinny mieć charakter komplementarny do projektów dotyczących transportu miejskiego realizowanych z PO IIŚ oraz PO PW. Dodatkowym warunkiem uzyskania komplementarnego wsparcia może być posiadanie planów niskoemisyjnych].

- **Przywracanie funkcji społeczno-gospodarczych zdegradowanych obszarów miejskiego obszaru funkcjonalnego** – realizacja zintegrowanych działań rewitalizacyjnych na wybranych obszarach miejskiego obszaru funkcjonalnego (Związek ZIT decyduje, które obszary powinny podlegać rewitalizacji, ale musi być to zgodne z lokalnymi planami rewitalizacji miasta wojewódzkiego oraz strategiami pozostałych gmin należących do Związku ZIT). Działania rewitalizacyjne powinny być realizowane w sposób zintegrowany, uwzględniając aspekty infrastrukturalne, gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Realizowane projekty powinny łączyć działania związane z przebudową lub adaptacją budynków (rewitalizacja fizyczna) z działaniami związanymi z aktywizacją społeczno-zawodową osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem (np. rodzin osób pozostających długo bez pracy, rodzin wielodzietnych, osób niepełnosprawnych, środowisk dziecięcych i młodzieżowych, kobiet na rynku pracy). Zakres działań o charakterze „miękkim” i zastosowanych instrumentów powinien wynikać w sposób bezpośredni z realizacji planu rewitalizacji/strategii gmin i prowadzić do rozwiązania problemów społecznych ściśle powiązanych z procesem rewitalizacji fizycznej. (Cele tematyczne nr 6, 8, 9, 10).
- **Poprawa stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta** – działania m.in. w zakresie gospodarki odpadami (w tym przedsięwzięcia związane z usuwaniem azbestu) oraz oczyszczania ścieków (w szczególności w zakresie podwyższonego usuwania biogenów), ochrona różnorodności biologicznej, w tym istniejących terenów zieleni na obszarach zurbanizowanych, zazielenianie przestrzeni publicznej miast, tworzenie i konserwacja zielonych pierścieni, korytarzy migracyjnych oraz działania służące ograniczeniu niskiej emisji (promocja działań ograniczających niską emisję, wymiana źródeł ciepła na bardziej ekologiczne, itp.). Możliwa jest również realizacja przedsięwzięć w zakresie rekultywacji terenów przemysłowych i powojkowych (Cele tematyczny nr 4, 6).
- **Wspieranie efektywności energetycznej oraz promowanie strategii niskoemisyjnych** – związane z działaniami na rzecz kompleksowej modernizacji energetycznej w budynkach

mieszkaniowych (w tym termomodernizacja budynków: ocieplanie budynków, wymiana okien i oświetlenia na energooszczędne, przebudowa systemów grzewczych, wentylacji i klimatyzacji, systemów wodno-kanalizacyjnych oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii), a także wsparcie wynikające z planów niskoemisyjnych stanowiące uzupełnienie projektów realizowanych z poziomu krajowego (Cel tematyczny nr 4).

- **Wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych budujących międzynarodowy charakter i ponadregionalną rangę miejskiego obszaru funkcjonalnego oraz poprawa dostępu i jakości usług publicznych w całym obszarze funkcjonalnym** – projekty powinny wykorzystywać wspólne cechy/potencjał obszaru funkcjonalnego (np. wspólne dziedzictwo kulturowe) i przyczyniać się do umocnienia jego charakteru oraz do dostosowania i rozszerzenia oferty usług w całej przestrzeni funkcjonalnej miasta, które przyczyniają się do usprawnienia jakości życia mieszkańców oraz osób przyjezdnych (np. promocja produktu turystycznego wspólnego dla całego obszaru funkcjonalnego, poprawa systemu informacji dla cudzoziemców, poprawa jakości sanitariatów publicznych, usprawnienia dla osób niepełnosprawnych, bezpłatny dostęp do Internetu). Dostosowanie oferty usług powinno w szczególności dotyczyć poprawy na osiedlach mieszkaniowych dostępu do podstawowych usług związanych m.in. z edukacją, ogólnodostępną przestrzenią publiczną (parkingi, przestrzeń handlowa, podstawowa zieleń miejska) czy bezpieczeństwem publicznym (Cele tematyczne nr 2, 6, 8, 9).
- **Wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego oraz innowacji** poprzez realizację projektów dotyczących wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw, wdrożenia dostępnych wyników prac B+R/technologii oraz profesjonalizacji i rozwoju usług oferowanych przez Instytucje Otoczenia Biznesu (Cele tematyczne nr 1, 3).

Ostateczne ustalenia w zakresie doboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych do realizacji z wykorzystaniem instrumentu ZIT mogą obejmować szerszy niż ww. katalog tematyczny. Uzależnione będą od zakresu programów operacyjnych oraz określenia podziału interwencji pomiędzy poziomem krajowym i regionalnym.

Związki ZIT będą miały możliwość wyboru zakresu tematycznego ZIT, decydując się co najmniej na dwa z wymienionych kierunków interwencji (obejmujące co najmniej dwa cele tematyczne). Zakres interwencji powinien wynikać z regionalnych dokumentów strategicznych oraz, jeśli takie istnieją, dokumentów strategicznych dla miejskiego obszaru funkcjonalnego. ZIT mają być w pierwszej kolejności realizowane w odniesieniu do miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie, dlatego też tematyka projektów realizowanych w tej formule powinna być przedmiotem zainteresowania wszystkich gmin należących do Związku ZIT. Założeniem ZIT jest wspieranie inicjatyw realizowanych na całym obszarze Związku ZIT, a nie pojedynczych projektów w każdej z gmin Związku ZIT.

Związki ZIT powinny zostać włączone w proces programowania RPO, a w szczególności mieć wpływ na zapisy dotyczące osi priorytetowych/działań RPO realizowanych w ramach ZIT. Związki ZIT powinny mieć bardzo istotną rolę w wyborze zakresu interwencji w ramach ZIT, jednak zakres ten będzie musiał być uzgodniony z instytucją zarządzającą RPO i równocześnie znaleźć swoje odzwierciedlenie w zapisach RPO.

5. Warunki realizacji ZIT

Uruchomienie środków na realizację ZIT uwarunkowane jest spełnieniem określonych warunków. Opisane poniżej warunki będą obligatoryjne zarówno dla miast wojewódzkich jak i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie, ośrodków o charakterze regionalnym i subregionalnym oraz obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie, jak również innych obszarów wymagających zintegrowanego podejścia, na których realizowane będą ZIT.

Warunki dotyczą następujących kwestii:

- zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołanie Związku ZIT⁴);
- przygotowanie Strategii ZIT;
- posiadanie odpowiedniej zdolności instytucjonalnej;
- podpisanie porozumienia dotyczącego realizacji ZIT w województwie pomiędzy Związkiem ZIT a instytucją zarządzającą RPO;
- zawarcie stosownych zapisów w Regionalnym Programie Operacyjnym, spełniających wymogi Komisji Europejskiej oraz zgodnych z zapisami Umowy Partnerstwa;
- przeznaczenie na realizację „ZIT wojewódzkiego” środków z podstawowej alokacji RPO (jako uzupełnienie środków pochodzących z rezerwy programowej);
- w zależności od ustaleń z KE uzyskanie dofinansowania na realizację projektów komplementarnych zakresu gospodarki niskoemisyjnej – CT 4.3, 4.5 (w ramach PO liś 2014-2020) może być uzależnione również od posiadania planu gospodarki niskoemisyjnej lub odpowiednich elementów dot. gospodarki niskoemisyjnej w Strategii ZIT.

5.1. Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa

Co do zasady ZIT będą realizowane na terenie miast i powiązanych z nimi obszarach funkcjonalnych. W związku z tym **jednym z warunków realizacji ZIT będzie udokumentowanie chęci współpracy jednostek samorządu terytorialnego służącej realizacji wspólnych działań w ramach ZIT. Chęć do współpracy powinna zostać wyrażona zawiązaniem zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa – tzw. Związku ZIT.**

Związki ZIT będą pełniły funkcję wspólnej reprezentacji władz miejskich obszarów funkcjonalnych wobec władz krajowych i regionalnych, a także zostaną powołane w celu uzgadniania i rozstrzygania wspólnych spraw rozwojowych. Ze względu na charakter ZIT wyrażenie woli współpracy pociąga za sobą konieczność określenia wspólnych mechanizmów wdrożeniowych – mechanizmów koordynacji, obsługi zadań (sekretariat), sposobu współfinansowania projektów i przedsięwzięć itp.

Zakłada się, że organem wykonawczym Związku ZIT jest **zarząd Związku ZIT**. Przewodniczącym zarządu Związku ZIT jest prezydent miasta wojewódzkiego realizującego dany ZIT, który równocześnie zapewnia obsługę administracyjną Związku ZIT.

Zadania powierzone Związkowi ZIT, jak też jego **forma prawna uzależnione są od stopnia powierzenia zadań w zarządzaniu RPO**. W przypadku **większej delegacji** zadań, instytucja reprezentująca ZIT powinna mieć silniejsze umocowanie prawne – może przyjąć np. formę **związku komunalnego**, który posiada zdolność do realizacji pełnego katalogu czynności wskazanych jako delegacja ZIT. Natomiast w przypadku **minimalnej delegacji** zadań, sprowadzającej się do wyboru

---

⁴ Niezależnie od przyjętej formuły prawnej partnerstwa zwany on będzie dalej jako Związek ZIT.

projektów do dofinansowania, można wybrać mniej zinstytucjonalizowaną formę partnerstwa taką jak np.: **stowarzyszenie, porozumienie administracyjne lub inne rozwiązania.**

Biorąc pod uwagę dopuszczone prawem formy partnerstw można wyciągnąć następujące wnioski:

- związek międzygminny lub powiatowy może znaleźć zastosowanie jako struktura zarządzająca ZIT, jednakże należy wziąć pod uwagę ograniczenia związane z brakiem możliwości udziału w związku jednostek różnego szczebla;
- stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego może być właściwym rozwiązaniem dla ZIT, przy przekazywaniu zadań wykraczających poza udział w wyborze projektów;
- porozumienie międzygminne może być właściwym rozwiązaniem dla ZIT w sytuacji gdy zakres zadań nie wykracza poza udział w wyborze projektów;
- spółka założona wspólnie przez jednostki samorządu terytorialnego, choć jej funkcjonowanie może być kosztowne, stanowi także jedną z opcji dla ZIT.

W skład Związku ZIT mogą wejść samorządy gminne, powiaty, jak i samorząd województwa, w zależności od zakresu jego działania.

Poniżej zaprezentowany został podstawowy katalog zadań Związku ZIT w przypadku, gdy powierzony zostanie mu jedynie wybór projektów do realizacji.

Związki ZIT w szczególności odpowiedzialne będą za⁵:

- przygotowanie Strategii ZIT w oparciu o istniejące dokumenty strategiczne i planistyczne;
- przedkładanie Strategii ZIT do pozytywnego zaopiniowania instytucji zarządzającej RPO⁶ oraz Ministrowi Rozwoju Regionalnego⁷;
- udział w programowaniu RPO w zakresie ZIT;
- przygotowanie na podstawie zasad wyboru projektów, wskazanych w Strategii ZIT, propozycji szczegółowych kryteriów wyboru projektów (realizowanych w formule ZIT) i uzgodnienie ich z IZ RPO;⁸
- wybór projektów, w tym opracowanie listy rankingowej projektów, uzgadnianie jej z instytucją zarządzającą RPO.
- przygotowanie rocznego raportu monitoringowego nt. wdrażania Strategii ZIT, a następnie przekazywanie tego dokumentu do oceny i zatwierdzenia Komitetowi Monitorującemu RPO;
- udział w pracach/posiedzeniach Komitetu Monitorującego RPO.

Delegacja zadań z poziomu RPO na poziom Związku ZIT wymaga posiadania przez Związek ZIT odpowiedniej zdolności instytucjonalnej do udziału w zarządzaniu częścią programu operacyjnego oraz zapewnienie współfinansowania realizowanych projektów. W zależności od stopnia delegacji zadań (tych o charakterze IP czy IP II) na poziom ZIT konieczne będzie spełnienie przez Związek ZIT konkretnych warunków związanych z systemem realizacji polityki spójności, w tym przy większym zakresie delegacji – przejściem audytu zgodności, a następnie kontroli systemowych (szczegółowe zasady wynikają z systemu realizacji RPO oraz stosownych przepisów dotyczących systemu zarządzania i kontroli).

---

⁵ Zakres zadań Związku ZIT będzie uzależniony od ostatecznej decyzji odnośnie zakresu zadań powierzonych do realizacji przez instytucję zarządzającą RPO.

⁶ IZ RPO opiniuje dokument w kontekście możliwości finansowania z RPO.

⁷ MRR zatwierdza Strategię ZIT w kontekście jej zgodności z Umową Partnerstwa i niniejszymi zasadami oraz opiniuje propozycje projektów – przede wszystkim projektów komplementarnych do realizacji poza formułą ZIT.

⁸ Uzgodnione kryteria wyboru projektów (realizowanych w formule ZIT) są przedkładane przez IZ RPO do akceptacji KM RPO.

Spełnienie powyższych warunków będzie ostatecznie potwierdzone podpisaniem porozumienia pomiędzy instytucją zarządzającą RPO a związkiem ZIT. Szczegółowy zakres zadań realizowanych przez związek ZIT jest ustalony w treści porozumienia albo umowy, zawieranych pomiędzy związkiem ZIT a właściwą instytucją zarządzającą. Mogą być one podpisywane już po zakończeniu prac i negocjacji programów operacyjnych z KE.

5.2. Strategia ZIT

Każdy instrument finansowy, niezależnie od tego czy jest realizowany w ramach polityki spójności, czy też w ramach innych polityk, powinien mieć jasno określoną logikę funkcjonowania. Logikę tę najczęściej opisuje się w formie strategii określającej cele, zadania i środki realizacji. W przypadku instrumentu ZIT podstawowym dokumentem, warunkującym wsparcie przedsięwzięć w formule ZIT jest *Strategia ZIT*, która zawiera zarówno część diagnostyczno-strategiczną, jak i elementy operacyjno-wdrożeniowe m.in. w postaci propozycji projektów do realizacji (pełni częściowo rolę planu działania). Relacje pomiędzy *Strategią ZIT* a *Strategią miejskiego obszaru funkcjonalnego* wynikającą z KPZK oraz z *planami gospodarki niskoemisyjnej* opisano w punkcie 5.3.

Strategia ZIT na potrzeby Umowy Partnerstwa jest równoznaczna ze „strategią określającą zintegrowane działania służące rozwiązywaniu problemów gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych, demograficznych i społecznych, które mają wpływ na obszary miejskie”, w perspektywie do 2020 r., o której mowa w Art. 7 Rozporządzenia o EFRR.⁹ W związku z tym powinna ona zawierać część diagnostyczną opartą na analizach terytorialnych i demograficznych, które wskazują potencjał rozwojowy danego obszaru, w szczególności w odniesieniu do wyzwań zidentyfikowanych w Strategii Europa 2020.

Aby Strategia ZIT spełniała wymogi KE opisane powyżej, musi zawierać spójny zestaw powiązanych ze sobą działań służących długotrwałej poprawie warunków społecznych, gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych i demograficznych danego funkcjonalnego obszaru miejskiego. Strategia ZIT powinna odnosić się do wszystkich ww. sfer. **Jednak działania przewidziane do wsparcia ze środków polityki spójności mogą dotyczyć wybranych problemów.**

Strategia ZIT stanowić będzie podstawę do uczestniczenia Związku ZIT w procesie zarządzania RPO, w uzgodnionym z IZ RPO zakresie. Będzie ona tworzona zgodnie z zasadą partnerstwa i będzie stymulować do współpracy wszystkie podmioty w celu realizacji uzgodnionej średniookresowej wizji rozwojowej (co najmniej do 2020 r.) całego miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie podejście **pozwoli na kompleksową interwencję wymagającą całościowego podejścia do obszaru funkcjonalnego**, gdzie realizacja konkretnego przedsięwzięcia na wskazanym obszarze oddziałuje pośrednio na inne jednostki obszaru funkcjonalnego.

W zakresie prawidłowego przygotowania Strategii ZIT kluczową kwestią będzie zastosowanie takiej procedury jej akceptacji, która nie doprowadzi do nadmiernej dominacji miasta wojewódzkiego i marginalizacji pozostałych gmin wchodzących w skład ZIT. W związku z tym Strategia ZIT powinna uwzględniać wspólne strategiczne wybory uzgodnione przez jednostki wchodzące w skład Związku ZIT - **pod Strategią ZIT powinny podpisać się wszystkie podmioty wchodzące w skład Związku ZIT.**

Strategia ZIT powinna wskazywać obszary interwencji, w ramach których planowana jest realizacja projektów komplementarnych do przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w formule ZIT, o sfinansowanie których Związek ZIT będzie się ubiegał z innych źródeł (poza formułą ZIT) np. z krajowego programu operacyjnego.

---

⁹ Strategia ZIT nie jest strategią rozwoju w rozumieniu art. 9 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r.

Strategia ZIT w szczególności powinna:

I. Zawierać podstawę prawną Strategii ZIT

Podstawą prawną będzie decyzja organu wykonawczego Związku ZIT (patrz rozdział 5.1. *Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa*) w sprawie przyjęcia Strategii ZIT, co będzie równoznaczne z deklaracją o jej realizacji złożoną przez wszystkie jednostki samorządu terytorialnego należące do Związku ZIT.

II. Być spójna z krajowymi i unijnymi dokumentami strategicznymi oraz planistycznymi

Strategia ZIT powinna wskazywać na spójność z istniejącymi i przygotowywanymi strategiami oraz planami rozwojowymi (w jakim stopniu uwzględnia istniejące strategie lub plany). Dotyczy to strategii rozwoju województwa, strategii rozwoju obszaru funkcjonalnego miasta, strategii rozwoju miasta wojewódzkiego, lokalnych planów rewitalizacji, planów zagospodarowania przestrzennego itp.

III. Wskazywać obszar wsparcia Strategii ZIT

Strategia ZIT powinna zawierać zdefiniowane obszary, w których realizowane będzie wsparcie. Wsparcie powinno dotyczyć obszarów wchodzących w skład miejskich obszarów funkcjonalnych, wyznaczonych przez samorząd województwa, z uwzględnieniem metodologii Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (patrz rozdział 3. *Obszar realizacji ZIT w Polsce*). Należy jednak zaznaczyć, że obszar na którym realizowany będzie ZIT wskazany zostanie ostatecznie w stosownej uchwale zarządu województwa.

IV. Zawierać syntetyczną diagnozę obszaru wsparcia

Część diagnostyczna powinna być oparta na analizach terytorialnych i demograficznych, które wskazują potencjał rozwojowy danego obszaru, w szczególności w odniesieniu do wyzwań zidentyfikowanych w Strategii Europa 2020. Ponadto, część diagnostyczna powinna odnosić się do każdego z obszarów tematycznych, które zostaną objęte ZIT. Należy unikać podejścia sektorowego w diagnozie, gdyż – co do zasady – instrument ten ma charakter terytorialny i w taki sam sposób powinna być konstruowana diagnoza. Diagnoza powinna wskazywać na potencjały i bariery rozwojowe danego obszaru oraz zasadność prowadzonej interwencji. Uzupełnieniem diagnozy może być przeprowadzenie analizy SWOT stanowiącej podsumowanie diagnozy obszaru wsparcia. W przypadku gdy na obszarze, na którym realizowany będzie ZIT, obowiązuje Strategia dla całego obszaru funkcjonalnego (np. strategia aglomeracji), część strategiczna Strategii ZIT (diagnoza obszaru wsparcia, cele rozwojowe) może być tożsama ze strategią obowiązującą na tym obszarze.

V. Wskazywać wymiar terytorialny wsparcia

Dla wspomaganie osiągnięcia celów określonych w Strategii ZIT należy wskazać koncentrację działań w wymiarze przestrzennym. Przekładać się to będzie na wyznaczenie i wskazanie w Strategii ZIT obszarów wsparcia (np. obszary przemysłowe, obszary wymagające rewitalizacji, obszary wymagające zwiększenia dostępności transportowej, obszary pod inwestycje dotyczące mieszkalnictwa itp.). Do wyznaczonych obszarów wsparcia powinny zostać przyporządkowane, dostosowane do specyfiki obszaru, cele i działania rozwojowe. Przykładowo, do wyznaczonych geograficznie obszarów pod inwestycje w zakresie mieszkalnictwa przyporządkowane mogłyby zostać działania związane ze zwiększeniem dostępności transportowej czy też zwiększeniem dostępu do podstawowych usług publicznych. Wymiar terytorialny wsparcia powinien również uwzględniać kwestie integracji obszarów w relacji miasto-wieś.

VI. Wskazywać cele rozwojowe do realizacji w ramach ZIT

Cele Strategii ZIT powinny bezpośrednio wynikać z diagnozy i wskazywać jednoznacznie działania służące przeciwdziałaniu zdiagnozowanym negatywnym zjawiskom, bądź służącym wydobywaniu i kreowaniu potencjałów regionalnych. Dodatkowo, cele powinny być przyporządkowane i dostosowane do wyznaczonych geograficznie obszarów interwencji. Cele muszą być opisane skwantyfikowanymi wskaźnikami produktu i rezultatu z określonymi wartościami docelowymi. Cele Strategii ZIT powinny korespondować z celami i priorytetami inwestycyjnymi zawartymi w pakiecie legislacyjnym dla funduszy Wspólnych Ram Strategicznych na lata 2014-2020 oraz opartymi na nich celami RPO. Zarówno opis celów, jak i wybór priorytetów powinien zawierać informację, w jaki sposób zaplanowane działania przyczynią się do długotrwałej poprawy warunków gospodarczych, środowiskowych, klimatycznych, społecznych i demograficznych na danym obszarze miejskim. Jednocześnie należy podkreślić, że działania realizowane w ramach ZIT nie muszą uwzględniać wszystkich tych aspektów.

VII. Wskazywać priorytety

Cele Strategii ZIT powinny być uszczegółowione poprzez priorytety wraz ze wskazaniem odpowiadających im priorytetów inwestycyjnych. W opisie priorytetów powinny zostać przedstawione metody realizacji celów strategicznych poprzez wskazanie konkretnych rozwiązań operacyjnych (tzn.: obszary objęte interwencją, typy projektów, rodzaje uprawnionych beneficjentów, system preferencji dla wybranych obszarów, minimalne i maksymalne wartości projektów oraz inne uzgodnione z instytucją zarządzającą RPO). Priorytety również powinny być opisane wskaźnikami monitoringu.

W związku z tym, że instrument ZIT finansowany będzie w ramach polityki spójności, istotne jest zachowanie spójności z konstrukcją i systemem sprawozdawczości innych narzędzi tej polityki. Przy konstrukcji Strategii ZIT należy zastosować analogiczną jak w przypadku RPO matrycę logicznej strategii inwestycyjnej. Zarówno architektura RPO, jak i konstrukcja Strategii ZIT muszą być ze sobą spójne (spójność celów tematycznych, priorytetów inwestycyjnych oraz wskaźników). Dlatego istotne jest ściśle zaangażowanie Związków ZIT w programowanie RPO, jak i zaangażowanie instytucji zarządzającej RPO w tworzenia Strategii ZIT, aby dokumenty te były ze sobą spójne, jak również tworzone zgodnie z zasadą partnerstwa. **Zakres tematyczny możliwej realizacji Strategii ZIT ze środków RPO jest wypadkową uzgodnień Związku ZIT z IZ RPO.**

Tabela 1. Matryca logiczna strategii inwestycyjnej Strategii ZIT oraz korespondujących osi priorytetowych/działań lub poddziałań ZIT w ramach RPO

Cel ZIT	Priorytet ZIT	Działania/P oddziaływanie ZIT	Oś priorytetowa/działanie/poddziaływanie RPO	Cel tematyczny UE	Priorytet inwestycyjny UE	Wsparcie UE [w EUR]	Środki własne na dofinansowanie	Udział wsparcia UE w całości środków PO	
1	1	1		3	3.1			EFS %	EFRR %
	2	2		4	4.3				
				8	8.1				

Należy pamiętać, że Strategia ZIT powinna stosować hierarchiczny układ celów, oczekiwanych rezultatów i w konsekwencji wskaźników rezultatu i produktu pomiędzy Strategią ZIT a RPO. Rozwiązanie to umożliwi logiczne zhierarchizowanie poszczególnych poziomów programowania i ustalenie właściwych powiązań między celami, oczekiwanymi rezultatami i wskaźnikami

pomiędzy Strategią ZIT a RPO. **Podstawą wyboru wskaźników powinna być Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych (WLKW).**

VIII. Określać zasady i tryby wyboru projektów oraz listę przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w formule ZIT¹⁰

W ramach ZIT możliwa jest realizacja projektów w trybie konkursowym jak i pozakonkursowym w zależności od rozwiązań przyjętych w RPO oraz stopnia delegacji zadań do Związku ZIT.

Każdy priorytet ZIT opisywany jest w Strategii ZIT typami przedsięwzięć i/lub projektami wraz ze wskazaniem, czy w ramach danego priorytetu przewiduje się wybór projektów w trybie konkursowym bądź pozakonkursowym.

Zarówno typy przedsięwzięć, jak i konkretne projekty objęte ZIT powinny wskazywać, w jaki sposób przyczyniać się będą do osiągania celów i wskaźników RPO oraz wskazywać, który priorytet inwestycyjny będzie realizowany przez dany typ przedsięwzięć. Opis priorytetu ZIT powinien wpisywać się w cele przyświecające poszczególnym osiom priorytetowym, w których planowane są działania w formule ZIT.

W przypadku projektów realizowanych w formule ZIT, niezależnie od trybu wyboru projektów, proponowane projekty będą musiały spełnić kryteria wyboru projektów ustanawiane przez Komitet Monitorujący RPO. Dlatego w Strategii ZIT ważne jest przygotowanie zasad wyboru projektów, które będą przedmiotem uzgodnień pomiędzy Związkiem ZIT i Instytucją Zarządzającą RPO i **będą stanowić podstawę do opracowania szczegółowych kryteriów wyboru projektów.** Kryteria wyboru projektów w formule ZIT będą akceptowane przez Komitet Monitorujący RPO.

Tryb konkursowy

Wybór projektów w tym trybie przeprowadza Związek ZIT na zasadach uzgodnionych z IZ RPO i opisanych w Strategii ZIT. Szczegółowy podział zadań wynika z porozumienia pomiędzy partnerami.

Tryb pozakonkursowy

W przypadku trybu pozakonkursowego projekty muszą być wpisane wprost w Strategii ZIT (**lista projektów strategicznych**). Podstawowym kryterium decydującym o wpisaniu projektu na listę projektów ZIT jest jego zintegrowany charakter i strategiczne znaczenie dla rozwoju obszaru funkcjonalnego, zobrazowane np. wpływem na realizację wskaźników Strategii ZIT. Projekty pozakonkursowe, znajdujące się na liście ZIT są wyłączone z możliwości ubiegania się o dofinansowanie w formule poza ZIT w ramach RPO oraz w ramach programów krajowych¹¹. Lista przedsięwzięć może również zawierać projekty zakładające realizację powiązanych ze sobą mniejszych projektów (np. kompleksowe działanie ponadgminne realizowane przez różnych beneficjentów).

Lista projektów ZIT powinna zawierać oprócz podstawowych informacji dotyczących m.in. charakterystyki projektu, beneficjentów (bądź ich typów w przypadku projektów systemowych), wartości projektu, terminu realizacji również **informacje dotyczące powiązania z innymi projektami**, tzn. wskazywać konkretne projekty, z którymi dany projekt jest komplementarny.

¹⁰ Projekty komplementarne do projektów ZIT, które przewiduje się do realizacji w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych nie są realizowane w formule ZIT.

¹¹ Zgodnie z podziałem interwencji kraj/region, określone typy projektów transportu miejskiego mogą być realizowane w formule ZIT (jako oddzielne projekty) bądź w krajowym programach operacyjnych jako elementy projektu kompleksowego opartego na budowie/modernizacji infrastruktury liniowej (szynowej, trakcyjnej) lub zakupie/modernizacji taboru transportu zbiorowego. Dlatego przed określeniem projektu do realizacji w formule ZIT należy zidentyfikować potencjalną możliwość ich realizacji jako elementów projektów w krajowym programie operacyjnym.

IX. Określać listę strategicznych projektów o charakterze komplementarnym możliwych do realizacji w formule poza ZIT

Strategia ZIT może zawierać listę projektów strategicznych do realizacji w trybie pozakonkursowym, w formule poza ZIT, które są niezbędne dla kompleksowej realizacji założonych celów Strategii. **Wskazanie w Strategii ZIT projektów komplementarnych nie gwarantuje ich realizacji i sfinansowania ze środków regionalnych i krajowych programów operacyjnych.** Lista takich przedsięwzięć wymaga uzgodnienia z właściwą IZ RPO oraz negocjacji za pośrednictwem IZ RPO z właściwą IZ krajowego PO w ramach negocjacji kontraktu terytorialnego.

Projekty komplementarne znajdujące się w pozytywnie zaopiniowanej Strategii ZIT, mogą zyskać preferencje w procesie ich wyboru do realizacji poprzez:

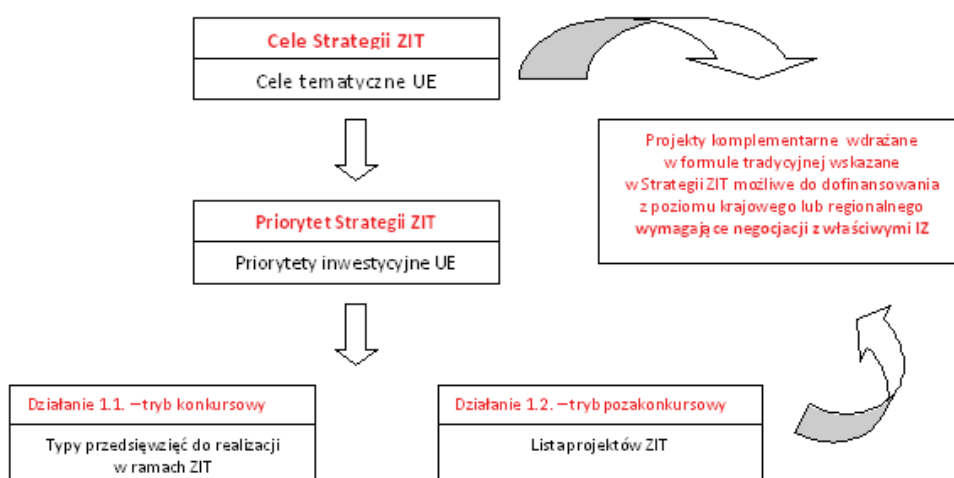
- ✓ wprowadzenie priorytetowego traktowania projektów komplementarnych w programach operacyjnych (krajowych i RPO), wynegocjowanych w kontrakcie terytorialnym,
- ✓ umieszczenie preferencji w kryteriach wyboru projektów w ramach danego programu operacyjnego dla projektów komplementarnych wynikających ze Strategii ZIT.

Warunkiem brzegowym jest spełnienie przez takie projekty kryteriów wyborów projektów regionalnego lub krajowego PO oraz dostępność alokacji.

Mając na względzie punkt VIII i IX, **Strategia ZIT powinna zatem wskazywać następujące przedsięwzięcia:**

- ✓ typy przedsięwzięć które są przewidziane do realizacji w formule ZIT w trybie konkursowym,
- ✓ projekty strategiczne do realizacji w formule ZIT w trybie pozakonkursowym,
- ✓ projekty strategiczne komplementarne, których możliwość realizacji będzie uwarunkowana uzyskaniem wsparcia z programów operacyjnych,
- ✓ zaleca się również wykazanie projektów komplementarnych niefinansowanych ze środków Unii Europejskiej, a istotnych z punktu widzenia celów Strategii ZIT.

Schemat: Struktura Strategii ZIT

X. Pokazywać odniesienie do instrumentów finansowych

Strategia ZIT powinna wskazywać zakres zastosowania mechanizmu finansowania zwrotnego oraz dotacyjnego – pokazywać typy projektów, które będą finansowane za pomocą instrumentów finansowych w formule ZIT.

XI. Zawierać Strategiczną Ocenę Oddziaływania na Środowisko, gdy zachodzi taka konieczność

Projekt Strategii ZIT jest dokumentem, dla którego **należy rozstrzygnąć czy powinna zostać przeprowadzona dla niego** strategiczna ocena oddziaływania na środowisko. Jeżeli Regionalna Dyrekcja ds. Ochrony Środowiska orzeknie, że tak, wtedy każdy projekt Strategii ZIT złożony do instytucji zarządzającej RPO oraz Ministerstwa Rozwoju Regionalnego powinien być poprzedzony taką oceną.

XII. Zawierać plan finansowy

Plan finansowy powinien wskazywać źródła finansowania Strategii ZIT, w szczególności zawierać informacje dotyczące współfinansowania pochodzącego od podmiotów wchodzących w skład ZIT (np. budżet JST, pożyczki, środki prywatne, inne), patrz Tabela 1.

XIII. Opisywać system wdrażania

W tej części powinny być zawarte podstawowe założenia dotyczące funkcjonowania ZIT i wypełniania podstawowych zadań, obejmujące m.in.:

- ✓ opis struktury organizacyjnej ZIT (Komitet Sterujący, Sekretariat) oraz określenie ich podstawowych zadań,
- ✓ opis podstawowych procedur zarządzania ZIT, w szczególności: opis procesu decyzyjnego w zakresie wyboru projektów, opis zasad współpracy z instytucją zarządzającą RPO, opis procedur sprawozdawczych i monitoringowych.

System wdrażania powinien wskazywać główne instytucje i podmioty uczestniczące we wdrażaniu ZIT i opracowywaniu Strategii ZIT. Dotyczy to także opisu zasad i systemu wyboru projektów wraz z opisem systemu partycypacji podmiotów lokalnych w tym procesie.

XIV. Opisywać w jaki sposób w realizację Strategii ZIT zaangażowani są lokalni aktorzy, powinna być ona również poddana konsultacjom społecznym oraz zawierać raport z przygotowania Strategii ZIT

Jednym z głównych celów ZIT jest realizacja zintegrowanych projektów na obszarze funkcjonalnym miasta, co wymusza partycypacyjne podejście (nie można tego utożsamiać z tradycyjnym podejściem konsultacyjnym) i ustalanie wspólnych projektów inwestycyjnych realizujących zintegrowaną strategię. Dlatego w proces przygotowania i realizacji Strategii ZIT powinni być zaangażowani lokalni aktorzy: instytucje pozarządowe zajmujące się zagadnieniami realizowanymi przez ZIT, partnerzy społeczno-gospodarczy, wspólnoty mieszkaniowe, środowisko akademickie itp. Strategia ZIT powinna opisywać sposób, w jaki będą oni włączeni w realizację Strategii ZIT. Dodatkowo, Strategia ZIT powinna zawierać sprawozdanie z przebiegu prac i zaangażowania partnerów z obszaru funkcjonalnego w postaci załącznika do Strategii ZIT. Sprawozdanie powinno zawierać opis procesu, podmioty zaangażowane w proces oraz opis najważniejszych uwag i sposób ich uwzględnienia.

W celu zapewnienia transparentności i możliwie szerokiego udziału aktorów lokalnych (nie tylko publicznych) zarówno raport z przygotowania Strategii ZIT, jak i sama Strategia ZIT powinny być udostępnione na stronach internetowych instytucji zarządzającej RPO oraz wszystkich JST należących do Związku ZIT.

Zaproponowana struktura Strategii ZIT ma charakter ramowy i w miarę potrzeb może być modyfikowana i dostosowywana do praktyki stosowanej w poszczególnych województwach, jednak Strategia ZIT musi zawierać wszystkie powyżej opisane elementy.

Zakłada się, że proces przygotowywania Strategii ZIT zakończy się przed oficjalnym przekazaniem poszczególnych RPO do Komisji Europejskiej, co pozwoli na wspólne zaprogramowanie wsparcia dla miejskich obszarów funkcjonalnych w ramach dokumentów programowych i operacyjnych. Proces przygotowywania Strategii ZIT powinien odbywać się równoległe do procesu programowania RPO, gdyż musi zostać zachowana spójność obydwu dokumentów. W uzasadnionych przypadkach, za zgodą IZ RPO, istnieje możliwość aktualizacji dokumentu.

5.3. Strategia ZIT a Strategia rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego oraz plany gospodarki niskoemisyjnej

W przypadku ZIT realizowanych na miejskich obszarach funkcjonalnych miast wojewódzkich optymalnym rozwiązaniem byłaby sytuacja, w której Strategia ZIT wynika ze *Strategii rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego*, przewidzianej w *KPZK 2030*, w której jednocześnie zawarte są wszystkie elementy Strategii ZIT opisane powyżej. Ze względu na ograniczenia czasowe związane z procesem przygotowania takiej strategii, który może trwać wiele miesięcy a nawet lat, posiadanie takiej strategii do realizacji ZIT nie jest obligatoryjne a jedynie zalecane.

W przypadku miast wojewódzkich posiadających już *Strategię rozwoju miejskiego obszaru funkcjonalnego* – Strategia „ZIT wojewódzkiego” może albo uwzględnić jej zapisy albo być częściowo tożsama, w szczególności w zakresie diagnozy, obszaru wsparcia czy celów rozwojowych.

W przypadku realizacji niektórych priorytetów inwestycyjnych finansowanych w innej formule niż ZIT (np. w ramach programów krajowych), ale komplementarnych z działaniami wynikającymi ze Strategii ZIT mogą obowiązywać dodatkowe wymagania po stronie Komisji Europejskiej i instytucji zarządzających.

Jeżeli Strategia ZIT przewiduje działania w zakresie priorytetów inwestycyjnych 4.3 *Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w sektorze publicznym i mieszkaniowym* oraz 4.5 *Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących*, muszą być one – w kontekście brzmienia przepisów projektów rozporządzeń EFRR/FS – odpowiednio uzasadnione odwołaniem do dokumentów strategicznych w zakresie gospodarki niskoemisyjnej. W przypadku posiadania przez gminy odpowiednich zapisów w istniejących już dokumentach strategicznych lub planistycznych na temat przejścia na gospodarkę niskoemisyjną należy zawrzeć w Strategii ZIT odpowiednie odniesienia. Brak takich dokumentów oznacza konieczność pogłębienia ww. zagadnień niskoemisyjności w Strategii ZIT lub w ramach oddzielnego dokumentu/ów.¹²

W odniesieniu do projektów komplementarnych, o dofinansowanie których Związek ZIT będzie ubiegał się w ramach PO liś 2014-2020 - w przypadku pogłębionego ujęcia w Strategii ZIT zagadnienia związanego z niskoemisyjną gospodarką, przy jednoczesnym braku planów gospodarki niskoemisyjnej przez całość lub część gmin wchodzących w skład Związku ZIT, IZ PO liś 2014-2020 we współpracy z NFOŚiGW na etapie aplikowania o konkretne projekty w ramach PO liś 2014-2020

---

¹² Gminy wchodzące w skład ZIT, podobnie jak pozostałe gminy, będą mogły uzyskać wsparcie w trybie konkursowym na przygotowanie/ uzupełnienie/aktualizację kompleksowych „planów gospodarki niskoemisyjnej”, w ramach POliś 2007-2013. Konkurs w tym zakresie planowany jest w trzecim kwartale br. Plany gospodarki niskoemisyjnej będą miały z góry określony zakres i strukturę w ogłoszeniu o konkursie. W zależności od uzgodnień z KE mogą one warunkować możliwość realizacji przez gminę/ na terenie gminy projektów w ramach priorytetów inwestycyjnych: PI 4.3 oraz PI 4.5 w ramach POliś 2014-2020. W przypadku gmin wchodzących w skład Związku ZIT może to zatem warunkować możliwość realizacji wskazanych w Strategii ZIT projektów komplementarnych realizowanych w formule poza ZIT w ramach POliś 2014-2020.

dokona analizy czy Strategia ZIT będzie mogła stanowić podstawę do udzielenia wsparcia z PO IiŚ. Przedmiotem oceny dokonywanej przez NFOŚiGW będzie wyłącznie część Strategii ZIT dotycząca gospodarki niskoemisyjnej. Analiza zagadnień dotyczących gospodarki niskoemisyjnej powinna być załącznikiem do ZIT bądź wydzieloną jego częścią.

6. System realizacji ZIT

6.1. Architektura ZIT w ramach programu operacyjnego

Regulacje UE przewidują, że ZIT powinien być realizowany z **więcej niż jednej osi priorytetowej**, jednego **lub więcej programów operacyjnych**. Osie priorytetowe **mogą obejmować** swym zakresem **różne cele tematyczne**.

Realizację projektów w formule ZIT przewiduje się wyłącznie w ramach RPO. Zakłada się, że projekty objęte ZIT finansowane będą z dwóch funduszy, tj. EFRR oraz EFS. Jednocześnie, zapewniona zostanie **ściśła koordynacja działań realizowanych w ramach ZIT z komplementarnymi działaniami realizowanymi w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych** poza formułą ZIT, a wpisującymi się w Strategię ZIT. Dodatkowo, **ZIT powinien służyć łączeniu różnych funduszy w ramach Wspólnych Ram Strategicznych, np. FS oraz EFRR i EFS, EFFROW** zarządzanych na poziomie krajowym. **ZIT powinny również służyć integrowaniu środków UE ze środkami krajowymi** (np. FP, fundusz drogowy, środki z opłat klimatycznych).

Realizacja ZIT w ramach regionalnych programów operacyjnych odbywać się będzie poprzez wyodrębnienie dedykowanych działań/poddziałań lub też osobnych osi priorytetowych.

Biorąc pod uwagę stanowisko i preferencje KE odnośnie architektury programu operacyjnego i wdrażania ZIT, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego rekomenduje wdrażanie ZIT za pomocą działań/poddziałań dedykowanych ZIT w ramach „zwykłych” osi priorytetowych.

Przykładowy układ osi priorytetowych RPO w przypadku realizacji ZIT przy pomocy dedykowanych działań/poddziałań wygląda następująco:

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Działania	Poddziałaania
Oś priorytetowa 1 (EFRR)	CT 2	Działanie 1 (PI 2.A)	Bez poddziałań
		Działanie 2 (PI 2.C)	Poddziałanie 1 Tradycyjne Poddziałanie 2 ZIT
Oś priorytetowa 2 (EFRR)	CT 6	Działanie 1 (PI 6.A)	Bez poddziałań (tradycyjne)
		Działanie 2 (PI 6.D)	Poddziałanie 1 Tradycyjne Poddziałanie 2 ZIT
		Działanie 3 (całe dla ZIT) (PI 6.E)	Bez poddziałań (całe ZIT)
Oś priorytetowa 3 (EFS)	CT 8	Działanie 1 (PI 8.A)	Bez poddziałań
		Działanie 2 (PI 8.E)	Poddziałanie 1 Tradycyjne Poddziałanie 2 ZIT

Przykładowy układ osi priorytetowych RPO w przypadku realizacji ZIT przy pomocy dwóch wielotematycznych osi priorytetowych dedykowanych wyłącznie ZIT wygląda następująco:

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Działania	Poddziałania
Oś priorytetowa 1	CT 1	Działanie 1 (PI 1.A)	Poddziałanie 1
			Poddziałanie 2
		Działanie 2(PI 1.B)	Bez poddziałań
		Działanie 3 (PI 1.C)	Bez poddziałań
Oś priorytetowa 2	CT 2	Działanie 1 (PI 2.A)	Bez poddziałań
		Działanie 2 (PI 2.B)	Poddziałanie 1
			Poddziałanie 2
Oś priorytetowa 3	CT 3	Działanie 1 (PI 3.A)	Poddziałanie 1
			Poddziałanie 2
		Działanie 2 (PI 3.B)	Bez poddziałań
Oś priorytetowa 4 dla ZIT (EFRR) (wielotematyczna)	CT 2	Działanie 1	
	CT 4	Działanie 2	
	CT 6	Działanie 3	
Oś priorytetowa 5 dla ZIT (EFS) (wielotematyczna)	CT 8	Działanie 1	
	CT 9	Działanie 2	
	CT 10	Działanie 3	

W RPO powinny znaleźć się informacje dotyczące realizacji ZIT w regionie, w tym w szczególności:

- wskazanie przewidywanego obszaru/ obszarów realizacji ZIT;
- indykatorywna wartość środków UE (EFRR oraz EFS), pochodzących z poszczególnych osi priorytetowych RPO lub działań/poddziałań, przeznaczonych na realizację każdego z ZIT;
- wskazanie zakresu zadań przekazywanych do poszczególnych Związków ZIT.

6.2. Delegacja zadań

W Polsce ZIT będą realizowane zgodnie z Art. 7 Rozporządzenia o EFRR – realizacja zintegrowanych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju miejskiego – w związku z czym organy odpowiedzialne za wdrażanie Strategii ZIT powinny być odpowiedzialne za zadania dotyczące minimalnie wyboru projektów. W tym kontekście MRR rekomenduje, aby zadania związku ZIT obejmowały wybór projektów do dofinansowania w formule ZIT i przekazanie listy przedsięwzięć do IZ, która dokonuje ich weryfikacji pod względem formalno-prawnym oraz zgodności z celami RPO.

Szczegółowy zakres delegacji zadań będzie wynikał z bilateralnych ustaleń pomiędzy instytucją zarządzającą RPO a Związkiem ZIT.

6.3. Wsparcie instytucjonalne jednostek zaangażowanych we wdrażanie ZIT

W przypadku **miast wojewódzkich koszty operacyjne funkcjonowania ZIT¹³** mogą być **współfinansowane** ze środków **krajowego programu operacyjnego pomocy technicznej**. Zadaniem Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna (POPT) może być wsparcie realizacji ZIT poprzez finansowanie działań instytucji odpowiedzialnych za ich wdrażanie (Związki ZIT, *Panele Ekspertów ZIT* itp.). Na etapie realizacji ZIT wsparcie mogą otrzymać instytucje odpowiedzialne za wdrażanie ZIT. Instytucje te traktowane będą jak inne instytucje w systemie realizacji instrumentów strukturalnych. Oznacza to, że z pomocy technicznej finansowany będzie podobny katalog kosztów,

¹³ Dodatkowo w obecnym okresie finansowania istnieje możliwość sfinansowania działań związanych z przygotowaniem Strategii ZIT oraz Strategii dla miejskich obszarów funkcjonalnych (wg KPZK) z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna w ramach uruchomionego konkursu dotacji. Data kwalifikowalności kosztów poniesionych w ramach konkursu dotacji jest tożsama z datą ogłoszenia konkursu tj. 12 czerwca 2013 r. Osobny konkurs w ramach PO Infrastruktura i Środowisko zostanie zorganizowany na wsparcie prac związanych z opracowaniem planów gospodarki niskoemisyjnej (patrz punkt 5.3).

jak w przypadku innych instytucji (np. koszty wdrażania, kontroli, audytu, oceny, informacji i promocji itp.). Komplementarne wsparcie może zostać przeznaczone ze środków RPO.

W przypadku miast o charakterze regionalnym i subregionalnym i powiązanych z nimi funkcjonalnie obszarów oraz innych obszarów wymagających zintegrowanego podejścia, koszty operacyjne funkcjonowania ZIT, nie będą finansowane ze środków krajowego programu operacyjnego pomocy technicznej.

6.4. Ramy finansowe

Na wsparcie ZIT na terenie obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich przeznaczone zostały środki funduszy strukturalnych z **tw. rezerwy programowej** w wysokości 4,5% funduszy strukturalnych (EFRR i EFS) przekazane do Regionalnych Programów Operacyjnych – w tym udział EFRR stanowi 5% całej alokacji EFRR dla Polski. Środki te będą uruchomione po wypełnieniu wszystkich warunków realizacji ZIT opisanych w rozdziale 5. *Warunki realizacji ZIT* – w szczególności warunkiem będzie zaangażowanie środków na realizację „ZIT wojewódzkiego” z podstawowej alokacji RPO.

Środki na realizację ZIT na terenie miast wojewódzkich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie (pochodzące z rezerwy programowej) zostały podzielone wg. algorytmu podziału środków, uwzględniającego ludność zamieszkującą miejskie obszary funkcjonalne ośrodków wojewódzkich (MOF OW) wskazane w KPZK 2030. Dla każdego województwa wyznaczono liczbę ludności zamieszkującej MOF OW ogółem (zgodnie z kryteriami określonymi przez MRR w materiale MRR z lutego 2013 r. pn.: „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich”) i środki podzielono wprost proporcjonalnie do niej. W przypadku województwa lubuskiego alokacja została przeznaczona na obydwie miasta, proporcjonalnie do liczby ludności zamieszkującej dany MOF OW.

Dodatkowo, na realizację Strategii ZIT przewiduje się wsparcie niezbędnych projektów komplementarnych wynikających ze Strategii ZIT, w formule poza ZIT. Szczegółowo kwestie te opisano w rozdziale 5.2 pkt. 9.

Realizacja innych ZIT w województwach będzie wynikała z decyzji właściwej instytucji zarządzającej RPO, która będzie odpowiedzialna za zaprogramowanie RPO. W tym wypadku, ZIT będą finansowane z podstawowej alokacji RPO i w sposób odpowiadający na potrzeby i specyfikę danego województwa.

7. Harmonogram dalszych prac

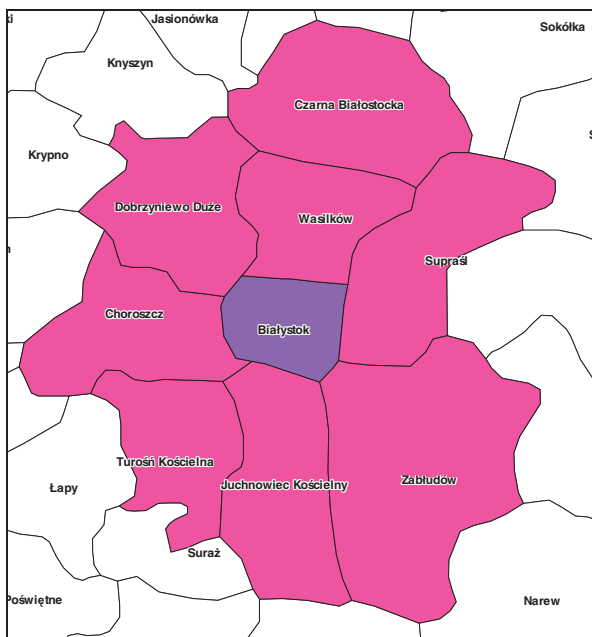
L.p.	Zadanie	Termin realizacji	Instytucja odpowiedzialna
1.	Zatwierdzenie <i>Zasad realizacji ZIT</i> przez kierownictwo MRR	Lipiec 2013 r.	MRR
2.	Organizacja spotkań konsultacyjno-informacyjnych z reprezentacjami FOM i regionami dot. przygotowania się do realizacji ZIT	lipiec - sierpień 2013 r.	MRR/IZ RPO
3.	Zawiązanie związków ZIT oraz prace nad <i>Strategiami ZIT</i>	do września 2013 r.	związki ZIT
4.	Rozpoczęcie procedury uruchomienia dotacji finansowanej w ramach POPT na przygotowanie działań zw. z przygotowaniem <i>Strategii ZIT</i>	czerwiec 2013 r.	MRR
5.	Uzgodnienia <i>Strategii ZIT</i> z IZ RPO oraz MRR	wrzesień - listopad 2013 r.	związek ZIT/IZ RPO / MRR
7.	Akceptacja <i>Strategii ZIT</i> przez IZ RPO oraz MRR oraz zawarcie stosownych porozumień pomiędzy związkiem ZIT a IZ RPO	listopad 2013 r.	związek ZIT/IZ RPO / MRR
8.	Gotowość do realizacji ZIT w ramach RPO	styczeń 2014 r.	związek ZIT

Załącznik nr 1: Zestawienie gmin wchodzących w skład poszczególnych MOF OW

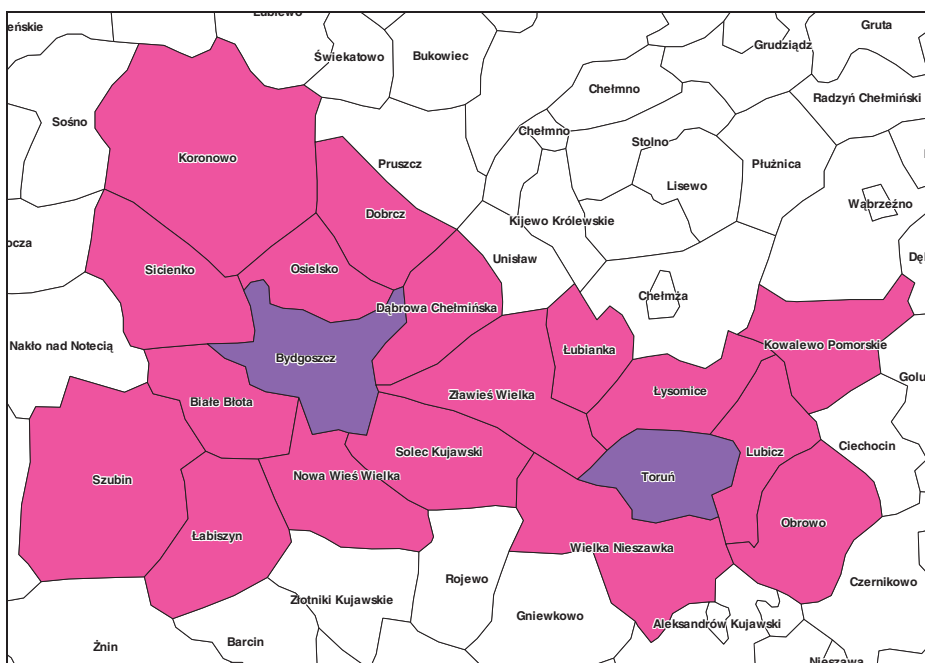
Zestawienie gmin wchodzących w skład poszczególnych MOF OW na podstawie materiału MRR pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” z lutego 2013 r. – mapy MOF OW

- Rdzeń MOF OW
- Strefa zewnętrzna MOF OW

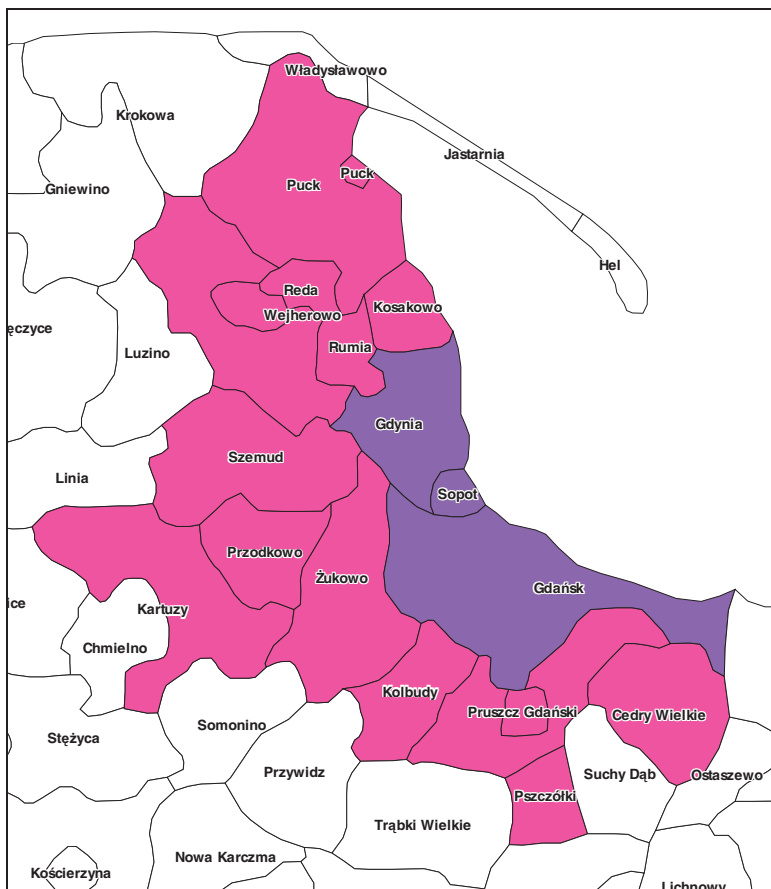
BIAŁYSTOK

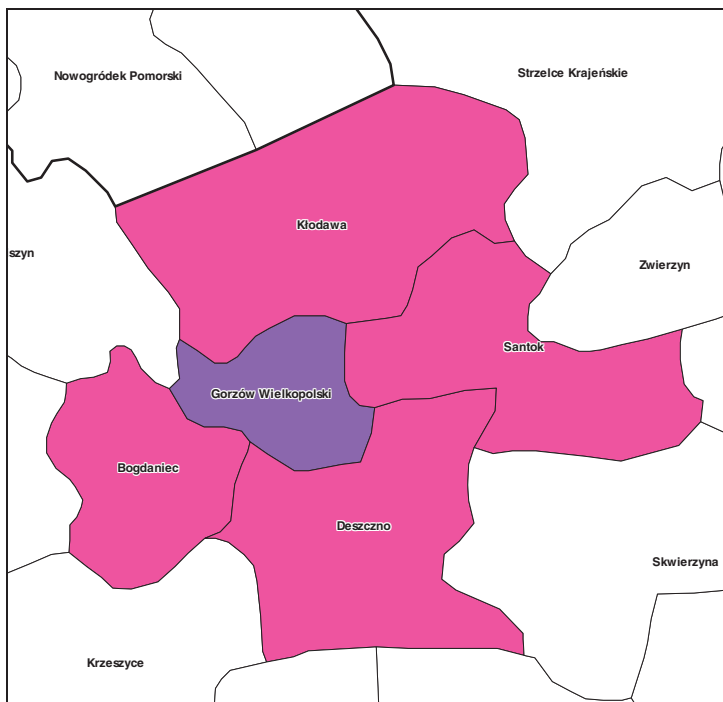
BYDGOSZCZ, TORUŃ

GDAŃSK

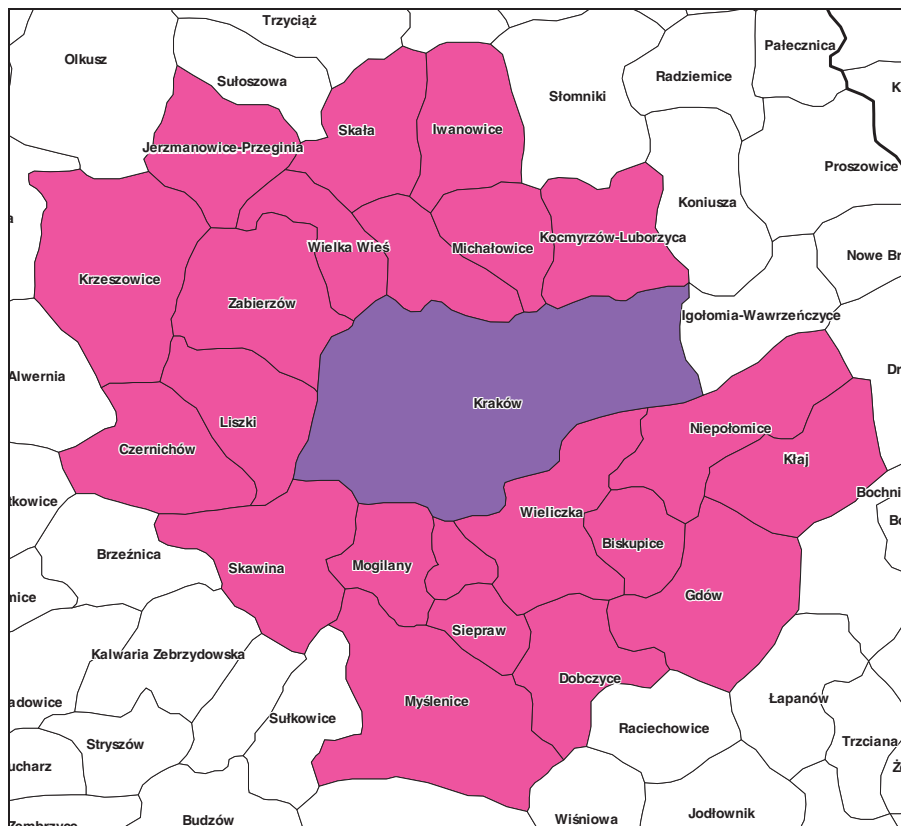

GORZÓW WIELKOPOLSKI

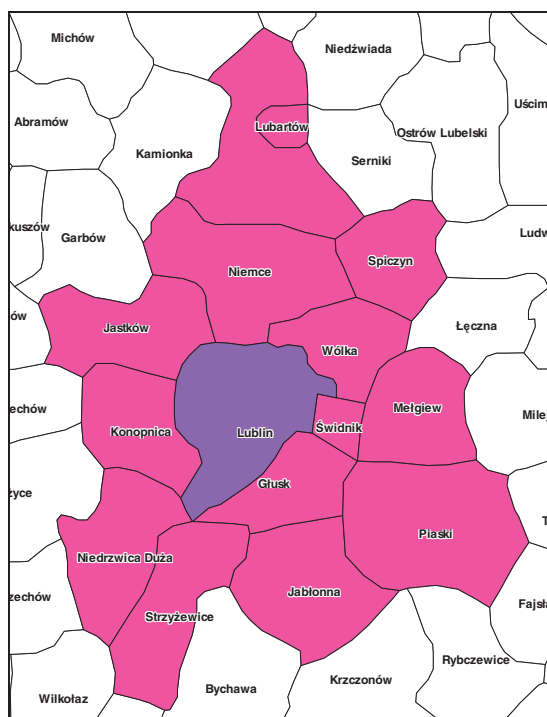

KRAKÓW

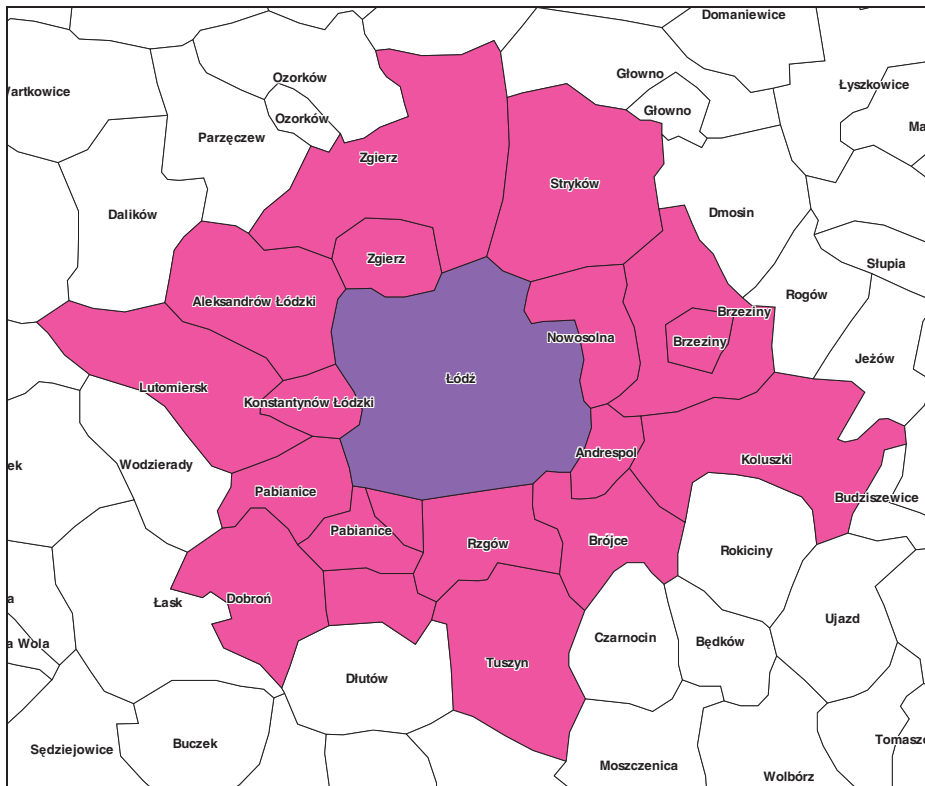

LUBLIN

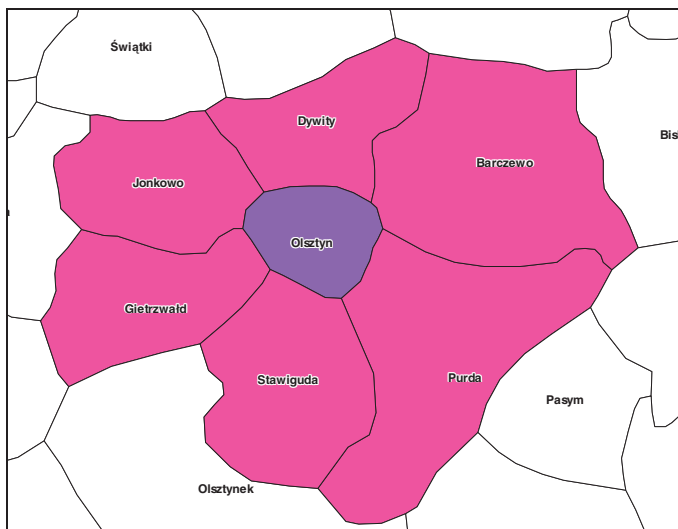

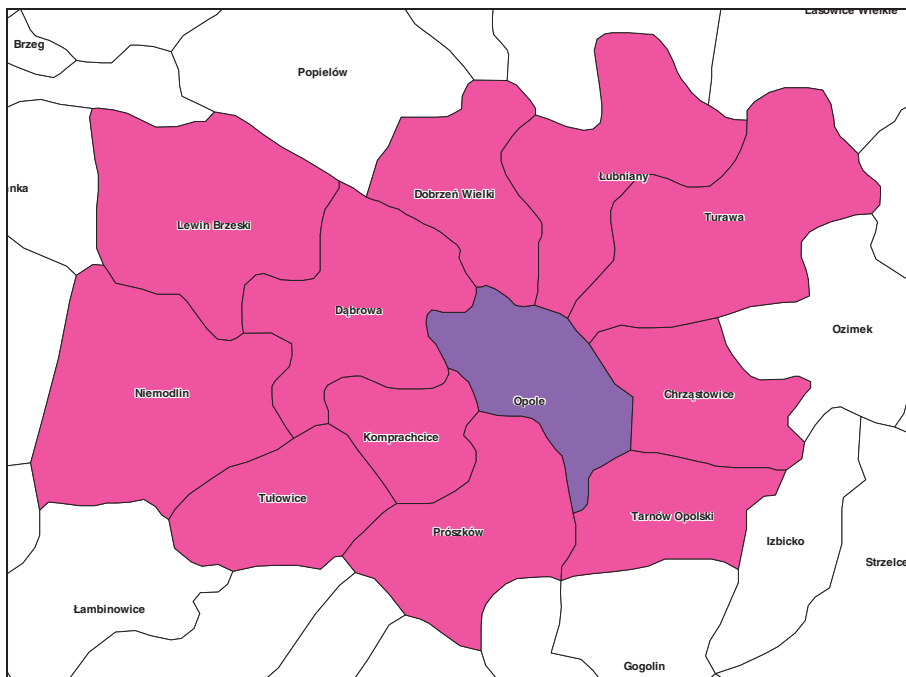
ŁÓDŹ

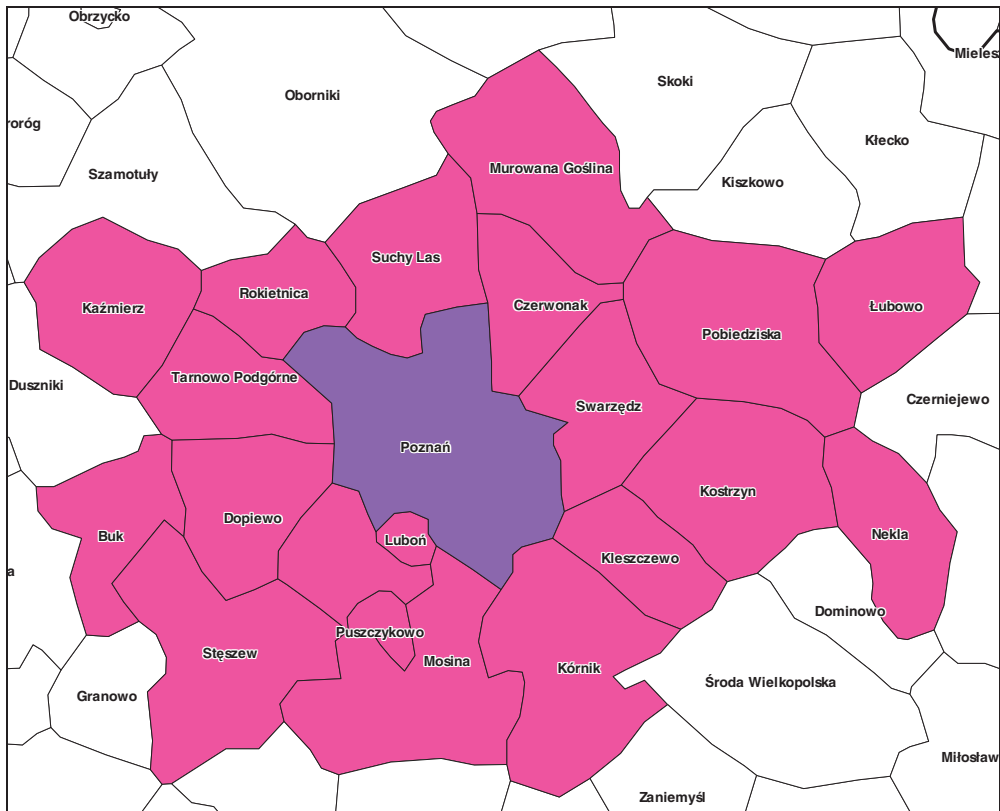
OLSZTYN

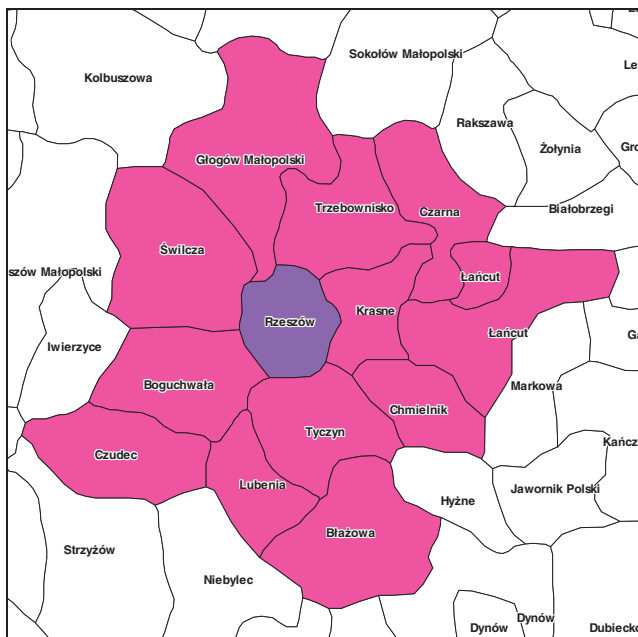
OPOLE

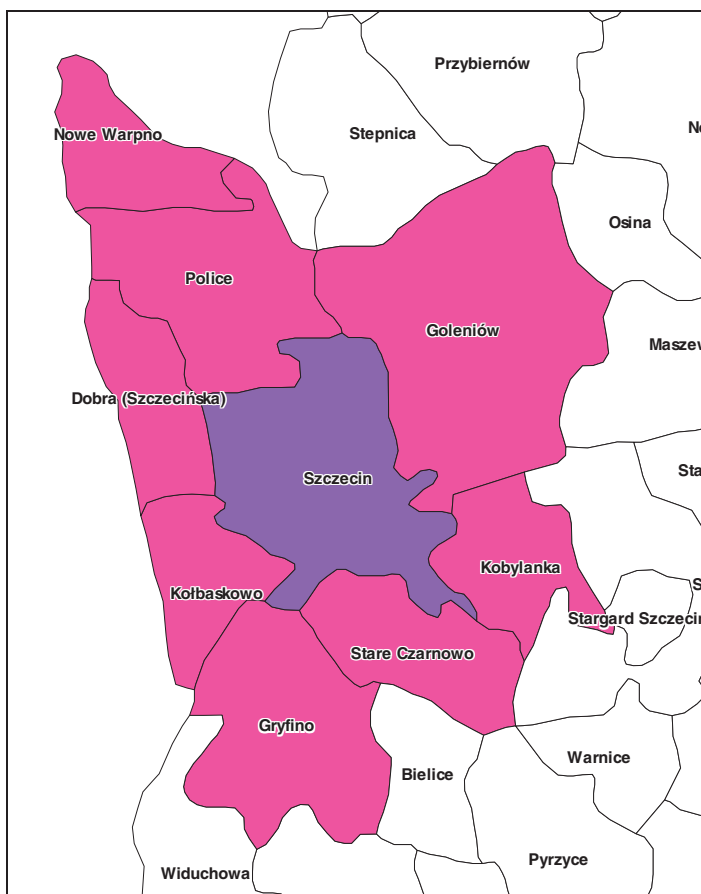
POZNAŃ

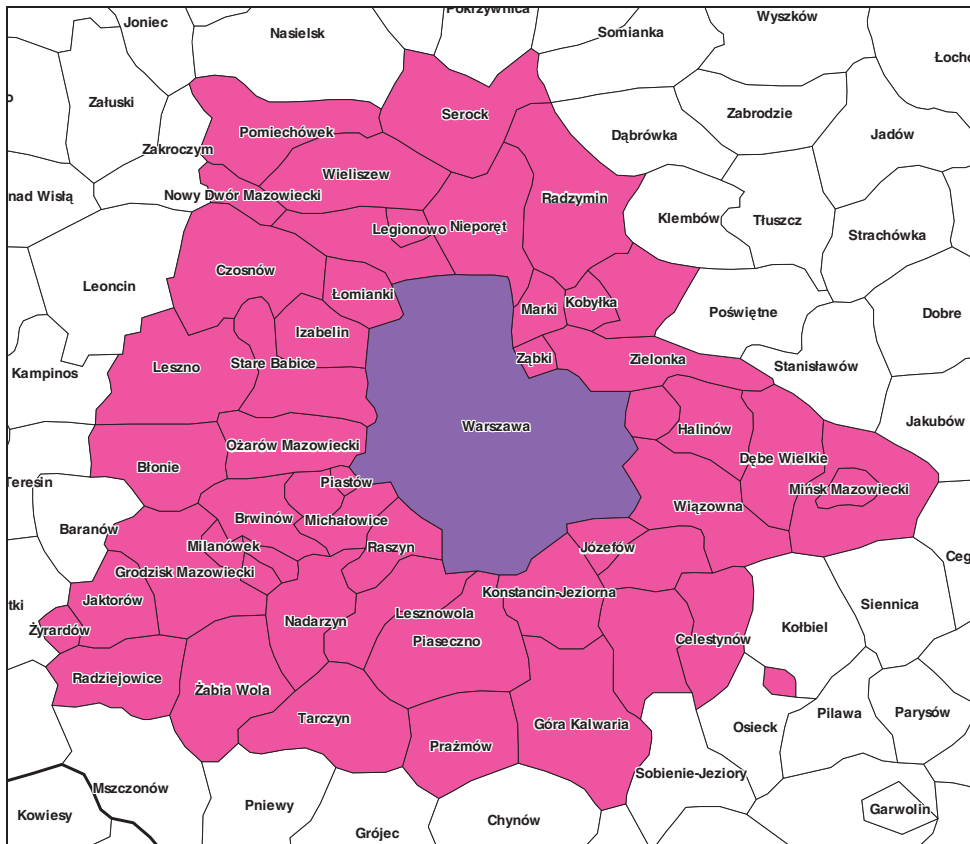
RZESZÓW

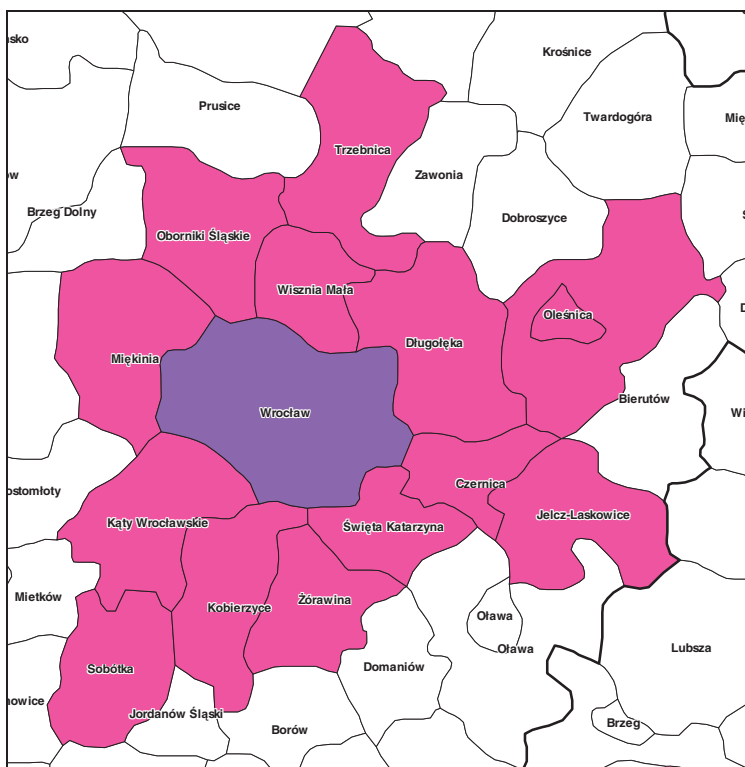
SZCZECIN

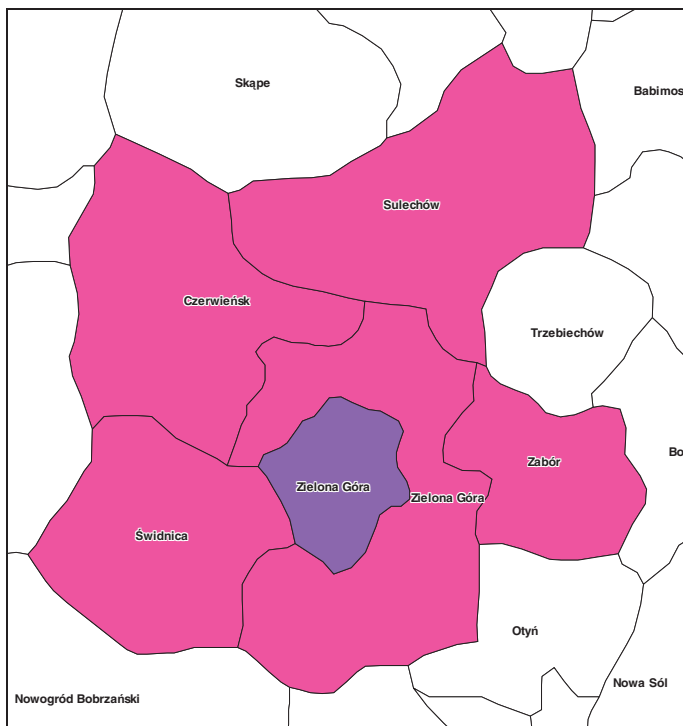
WARSZAWA

WROCLAW

ZIELONA GÓRA

Zestawienie gmin wchodzących w skład poszczególnych MOF OW na podstawie materiału MRR pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” z lutego 2013 r. – tabela

Główne miasto/a ZIT	Nazwa gminy wchodzącej w skład poszczególnych MOF OW (wg materiału MRR pn. „Kryteria delimitacji miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich” z lutego 2013 r.)	
Białystok	Białystok	
	Choroszcz	
	Czarna Białostocka	
	Dobrzyniewo Duże	
	Juchnowiec Kościelny	
	Supraśl	
	Turośń Kościelna	
	Wasilków	
	Zabłudów	
Bydgoszcz, Toruń	MOF OW Bydgoszczy	Bydgoszcz
		Białe Błota
		Dąbrowa Chełmińska
		Dobrcz
		Koronowo
		Łabiszyn
		Nowa Wieś Wielka
		Osielsko
		Sicienko
		Solec Kujawski
		Szubin
	MOF OW Torunia	Toruń
		Kowalewo Pomorskie
		Lubicz
		Łubianka
		Łysomice
		Obrowo
		Wielka Nieszawka
		Zawieś Wielka
Gdańsk	Gdańsk	
	Gdynia	
	Sopot	
	Cedry Wielkie	
	Kartuzy	
	Kolbudy	
	Kosakowo	
	Pruszcz Gdański (gmina miejska)	
	Pruszcz Gdański (gmina wiejska)	
	Przodkowo	
	Pszczółki	
	Puck (gmina miejska)	
	Puck (gmina wiejska)	
	Reda	
	Rumia	
	Szemud	
	Wejherowo (gmina miejska)	
	Wejherowo (gmina wiejska)	
	Żukowo	
	Gorzów Wielkopolski	Gorzów Wielkopolski
Bogdaniec		

	Deszczno
	Kłodawa
	Santok
Katowice	Bytom
	Chorzów
	Dąbrowa Górnicza
	Gliwice
	Jaworzno
	Katowice
	Mysłowice
	Piekary Śląskie
	Ruda Śląska
	Siemianowice Śląskie
	Sosnowiec
	Świętochłowice
	Tychy
	Zabrze
	Będzin
	Bieruń
	Bobrowniki
	Bojszowy
	Chełm Śląski
	Czeladź
	Gierałtowice
	Imielin
	Knurów
	Kobiór
	Lędziny
	Łaziska Górne
	Łazy
	Mierzęcice
	Mikołów
	Ornontowice
	Orzesze
	Ożarówice
	Pilchowice
	Poręba
	Psary
	Pyskowice
	Radzionków
	Rudziniec
	Siewierz
	Sławków
	Sośnicowice
	Świerklaniec
	Tarnowskie Góry
	Wojkowice
	Wry
	Zbrostawice
Kielce	Kielce
	Chęciny
	Daleszyce
	Górno
	Masłów
	Miedziana Góra
	Morawica

	Piekoszów
	Sitkówka-Nowiny
	Zagnańsk
Kraków	Kraków
	Biskupice
	Czernichów
	Dobczyce
	Gdów
	Iwanowice
	Jerzmanowice-Przebinia
	Kłaj
	Kocmyrzów-Luborzycza
	Krzeszowice
	Liszki
	Michałowice
	Mogilany
	Myślenice
	Niepołomice
	Siepraw
	Skąpa
	Skawina
	Świątniki Górne
	Wieliczka
	Wielka Wieś
	Zabierzów
	Zielonki
Lublin	Lublin
	Głusk
	Jabłonna
	Jastków
	Konopnica
	Lubartów (gmina miejska)
	Lubartów (gmina wiejska)
	Mełgiew
	Niedzwica Duża
	Niemce
	Piaski
	Spiczyn
	Strzyżewice
	Świdnik
	Wólka
Łódź	Łódź
	Aleksandrów Łódzki
	Andrespol
	Brójce
	Brzeziny (gmina miejska)
	Brzeziny (gmina wiejska)
	Dobroń
	Koluszki
	Konstantynów Łódzki
	Ksawerów
	Lutomiersk
	Nowosolna
	Pabianice (gmina miejska)
	Pabianice (gmina wiejska)
	Rzgów

	Stryków
	Tuszyn
	Zgierz (gmina miejska)
	Zgierz (gmina wiejska)
Olsztyn	Olsztyn
	Barczewo
	Dywity
	Gietrzwałd
	Jonkowo
	Purda
	Stawiguda
Opole	Opole
	Chrzastowice
	Dąbrowa
	Dobrzeń Wielki
	Komprachcice
	Lewin Brzeski
	Łubniany
	Niemodlin
	Prószków
	Tarnów Opolski
	Tułowice
	Turawa
Poznań	Poznań
	Buk
	Czerwonak
	Dopiewo
	Kaźmierz
	Kleszczewo
	Komorniki
	Kostrzyn
	Kórnik
	Luboń
	Łubowo
	Mosina
	Murowana Goślina
	Nekla
	Pobiedziska
	Puszczykowo
	Rokietnica
	Stęszew
	Suchy Las
	Swarzędz
	Tarnowo Podgórne
Rzeszów	Rzeszów
	Biażowa
	Boguchwała
	Chmielnik
	Czarna
	Czudec
	Głogów Małopolski
	Krasne
	Lubenia
	Łańcut (gmina miejska)
	Łańcut (gmina wiejska)
	Świlcza

	Trzebowniko
	Tyczyn
Szczecin	Szczecin
	Dobra (Szczecińska)
	Goleniów
	Gryfino
	Kobylanka
	Końbaskowo
	Nowe Warpno
	Police
	Stare Czarnowo
Warszawa	Warszawa
	Błonie
	Brwinów
	Celestynów
	Czosnów
	Dębe Wielkie
	Góra Kalwaria
	Grodzisk Mazowiecki
	Halinów
	Izabelin
	Jabłonna
	Jaktorów
	Józefów
	Karczew
	Kobyłka
	Konstancin-Jeziorna
	Legionowo
	Leszno
	Lesznowola
	Łomianki
	Marki
	Michałowice
	Milanówek
	Mińsk Mazowiecki (gmina miejska)
	Mińsk Mazowiecki (gmina wiejska)
	Nadarzyn
	Nieporęt
	Nowy Dwór Mazowiecki
	Otwock
	Ożarów Mazowiecki
	Piaseczno
	Piastów
	Podkowa Leśna
	Pomiechówek
	Prażmów
	Pruszków
	Radziejowice
	Radzymin
	Raszyn
	Serock
	Stare Babice
	Sulejówek
	Tarczyn
	Wiązowna
	Wieliszew

	Wołomin
	Ząbki
	Zielonka
	Żabia Wola
	Żyrardów
Wrocław	Wrocław
	Czernica
	Długołęka
	Jelcz-Laskowice
	Kąty Wrocławskie
	Kobierzyce
	Miękinia
	Oborniki Śląskie
	Oleśnica (gmina miejska)
	Oleśnica (gmina wiejska)
	Sobótka
	Święta Katarzyna
	Trzebnica
	Wisznia Mała
	Żórawina
Zielona Góra	Zielona Góra
	Czerwieńsk
	Sulechów
	Świdnica
	Zabór
	Zielona Góra